

Vatan Özgül, Damga mı, Tamga mı, Tümce mi?

Medine Ülker

Özgül, V. (2023). *Damga Mı, Tamga Mı, Tümce Mi? (Boy Damgaları Listesini Farklı Bir Gözle Okuma Önerisi)*. Gazi Kitabevi.

Özet

Vatan Özgül'ün kaleme aldığı ve 2023 yılında yayınlanan "Damga mı, Tamga mı, Tümce mi? (Boy Damgaları Listesini Farklı Bir Gözle Okuma Önerisi)" adlı eserde, Oğuz Boyları Damgaları listesinin aslında sanıldığından çok daha farklı bir bağlama işaret edildiği ortaya konulmaktadır. Reşideddin Fazlullah'ın eserinde yer alan ve Oğuz Boyları Damgaları olduğu zannedilen işaretlerin, aslında bizzat Ön Türkçe/Gök Türkçe tamgalar olduğuna yönelik keşf ortaya konulmaktadır. Olası istinsahlar sürecinde yahut zaten müellifin ve/veya müstensihlerin tamga yazısına aşina olamamasından kaynaklı olarak söz konusu tamgaların kısmen bozulmuş olduğu ve o listede, yukarıdan aşağıya bir cümle-motto yazılı olduğu ortaya konmakta ve ilgili okuma önerisi sunulmaktadır.

Abstract

In the work titled "Damga mı, Tamga mı, Tümce mi? (Boy Damgaları Listesini Farklı Bir Gözle Okuma Önerisi)" [Is It a Stamp, a Tamga, or a Sentence? (A Proposal for Reading the List of Tribe Stamps with a Different Eye)] written by Vatan Özgül and published in 2023, it is revealed that the list of Oghuz Tribes Stamps actually points to a much different context than previously claimed. It is concluded that the signs in Reşideddin Fazlullah's work, which are thought to be Oghuz Tribe Stamps, are actually Proto-Turkic/Gok Turk stamps (Old Turkic Script, Turkic Runes). It is revealed that the stamps in question were partially corrupted during the possible copying process or due to the author and/or copyists not being familiar with the stamp/tamga writing system and that a sentence-motto is written from top to bottom in that list, and relevant reading suggestion are presented.

Corresponding Author

Medine Ülker

Article History

Received
11 December 2024
Accepted
11 December 2024

Anahtar Kelimeler

Oğuz Boy Damgaları,
Gök Türk Yazısı,
Tamga Yazısı,
Reşideddin Fazlullah.

Keywords

Oghuz Tribes
Stamps, Gok Turk
Tamgas, Turkic
Runes, Rashiddun
Fazlullah.

Giriş

Reşideddin Fazlullah'ın Oğuz Boyu damgaları listesi üzerine dikkatli bir inceleme yapan Vatan Özgül, Fazlullah'ın damgalarının, esasında "tamgalardan oluşan bir cümle" mi olduğu sorunu üzerinde durmaktadır. Yazar, Oğuz Boyu damgaları olduğu iddia edilen listelerin; Kaşgarlı Mahmud (*Divânü Lugâti't Türk*), Reşideddin Fazlullah (*Camiü't-Tevârih/Oğuznâme*), Yazıcızâde Ali (*Tevârih-i Ali Selçuk*), Seyyid Lokman (*Hünernâme*), Ebu'l Gazi Bahadır Han (*Şecere-i Terâkime*) tarafından kaleme alınan eserlerde ve ayrıca *Oğuznâme*'nin Kazan Nüshası'nda yer aldığına dikkat çekmektedir. Ayrıca, Özgül'ün belirttiğine göre, Anadolu'da saptanan damgaların, Yazıcızâde Ali'nin verdiği listedeki damgalara oldukça benzediği, lakin Kaşgarlı Mahmud ve Reşideddin'in verdiği listedekilere benzer damgalara rastlanılmadığı söylenmektedir.

Yazar, Oğuz Boyları damgaları bahsinde; belli açıdan Kaşgarlı Mahmud'un eserinin Reşideddin'e kaynak teşkil ettiğini düşünmek mümkün görünse bile, birebir aynı bilgiler olmadığını da belirtmektedir. Bununla birlikte, bu bahiste ilk kaynak olarak Kaşgarlı Mahmud'un eserini ele almanın doğru bir yaklaşım olup olmayacağını da sorgulamaktadır. Nitekim bugün eldeki *Divânü Lugâti't Türk*'ün tek nüshasının, Miladi 1266 yılında istinsah edilen, ancak 40 yıl sonra Kahire'de Miladi 1308 yılında yeniden istinsah edilmiş olan eser olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla yazar, şu soruları yöneltmektedir:

"Acaba bu damgalar bahsi, zamanın müstensihî tarafından Reşideddin Fazlullah'ın eseri okunarak eklenmiş olabilir mi? Yahut Reşideddin'in de kaynak olarak kullandığı bir eserden hareketle eklenmiş olabilir mi?"

Nihayet yazar, eser üzerine incelemeleri neticesinde böyle bir durumun söz konusu olabileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, *Divânü Lugâti't Türk*'teki Oğuz Boyları listesinin, Kaşgarlı Mahmud tarafından değil de "müstensih tarafından" (muhtemelen Miladi 1308 yılı tarihli istinsahta) eklenmiş olabileceğini düşündüren bulguların varlığına da işaret etmektedir.

Özgül, her ne kadar o dönem muhtelif yazışmalarında, kitap gibi eserlerde, mimari yapı kitabelerinde ve sikkelerde, Arapça yahut Farsça kullanılsa da (paradigmada farklı bilinse de) Kaşgarlı Mahmud döneminde bile halen ve belli çerçevede/ölçüde, Ön Türkçe tamga yazısının var olduğunu hem Karahanlı hem de Selçuklu hanedanınca bu yazıların kullanıldığını belirtmektedir.

Bu noktada Reşideddin'in de bu listeyi, bir başka eserden aktarmış olabileceğini ifade etmektedir. Nitekim eldeki mevcut ve güvenilir olarak kabul edilen görece en eski nüsha da bir istinsah eser olduğuna göre pekâlâ, bu nüshadaki liste istinsah edilirken, belli başlı hatalar yapılmış olabileceğini göz önünde bulundurur. Lakin Kaşgarlı Mahmud'un eldeki nüshası da istinsah bir eser olup, eldeki nüshadan da bir önceki nüsha da istinsah bir eser/nüshadır. Ancak, Kaşgarlı Mahmud, 24 değil 22 boyun damgasını listelemiştir. Özgül, bu listedeki asıl garipliklerden birinin; Kaşgarlı Mahmud'un verdiği listedeki damgaların önemli bir çoğunluğunun diğer listelerdekine hiç benzememesi olduğuna dikkat çekmektedir. Buradan hareketle, yazar bu dikkatli incelemeleri neticesinde şu sorgulamaları yapmaktadır:

"Nasıl oluyor da Anadolu'da, Yazıcızâde Ali listesindekilere benzer damgalar görülebiliyor? Bunun delilleri nerededir? Yani hayvanların üstüne vurulan damgalar ile malum Oğuz Boyları damga listeleri arasındaki bariz benzerlikleri gösteren bulgular nerededir?"

Özgül, göçebe yapıların yazı yazmayı bildiği hatta bunun da ötesinde malum Gök Türkçe yazı sisteminin göçebeler tarafından geliştirdiği tahmini ya da iması yapılmasına karşın, bu durumu; eşyanın tabiatına aykırı, sosyolojik-antropolojik gerçeklikleri görmezden gelen bir anlayış ve kabul edilemez bir tutum olarak değerlendirmektedir. Nitekim aksi sürekli olarak hem de akademik camia tarafından iddia edilse de dünyada hiçbir göçebe yapının ne bir medeniyet ne bir devlet ne de bir manevî yol tesis etmiş olduğunu belirtmektedir. Dahası yaşam tarzlarının, yazıyı ortaya çıkartmaya da müsait olmadığı gibi, yazının olması için; (bugünkü anlayışla) bilim, felsefe, sanat, mimari gibi zaten yerleşik yaşam ile bütünleşik unsurların varlığının zorunlu olduğunu da göz önünde bulundurmamak gerektiğini öne sürmektedir. Ayrıca papirüs, parşömen ya da kâğıt bir yana, taşa yazı yazmak gibi

oldukça zahmetli ve vakit alıcı bir konuyu, göçebe yaşamla bütünleştirilemez bulmaktadır. Burada özellikle "yazı" kavramına dikkat çekilir, zira taşın üzerine resim yapılması, başka bir husustur. Bundan da öte; mezar taşı, heykel, maden işlemeciliği, buna bağlı estetik değeri olan ziynet eşyaları ve benzeri materyallerin göçebeler tarafından yapıldığını/yapılmış olabileceğini iddia etmeyi, yine eşyanın tabiatına ve akla-mantığa aykırı olarak değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra, bir kavmin, özellikle de yerleşik/medenî/uygar bir kavmin, de-facto/mücbir sebeplerden dolayı yer değiştirmesini, yaşam tarzı olarak "göçebelik" değil "göç" olarak tanımlamak gerektiğine dikkat çekmektedir. Buna göre, bu göç sırasında zorunlu olarak çadır gibi mekânlarda o an için barınıyor olmaları da bildiğimiz anlamda göçebeliliğin bir göstergesi olmayıp günümüzde bile savaşlar, doğal felaketler vb. mücbir sebeplerden dolayı farklı yerlere göç eden insanların, koşullar nedeniyle çadırlarda yaşamak durumunda kalmaları da buna benzer bir olgudur. Dolayısıyla yazarın esasında dikkat çektiği husus: en erken dönemlerde bir biçimde ortaya çıkan ve şimdilerde "resim yazı" gibi tarif olunan resimler/sembollerin hem bazı göçebelilerce içselleştirilmiş olabileceği hem de yerleşik/medeni unsurlar tarafından zaman içinde bahse konu tamga yazısının temelini teşkil eden tamgalara dönüşmüş olabileceği fikrine odaklanmaktadır. Böylelikle, "bazı" tamgalar ile bazı göçebelerin kullandıkları "damgalar"ın birbirlerine benziyor olmalarını şaşırtıcı olmaktan çıktığını söylemektedir.

Yazar, hayvanlar üzerinde bulunan işaretler ile yerleşik yaşamın unsurları olan mimari yapılarda yahut mezar taşlarında var olan sembollerin, aynı minvalde ele alınmasına bir diğer çelişkili durum olarak dikkat çekmektedir. Buna, taş/kayalar üzerindeki semboller de eklemektedir. Nitekim taş/kaya üzerine yazıyı yazanların, illakî göçebeler olduğunu iddia etmenin mümkün olamayacağını belirtmektedir. Bunun yanı sıra, yerleşik yaşam süren bazı unsurların, çeşitli felaketler ve sıkıntılardan dolayı yaşam tarzlarının değişmesi, de-facto durum icabı konar-göçer hale gelmeleri ihtimallerinin göz ardı edildiğine de işaret etmektedir. Yazara göre, Anadolu'da göçebelilerde rastlanan sembollerin, kendi adlarıyla anılan ve malum Oğuz Boyu damgalarıyla bütünleştirebileceğimiz delilleri ya hiç yoktur ya da zorlama yahut varsayımsal yaklaşımlarla birlikte ifade edilmektedir. Ayrıca, göçbeyken zamanla yerleşik yaşama geçenlerin yaşam tarzlarının ayrı bağlamda ele alınması gerekmektedir.

Neticede Özgül, oldukça dikkatli analizleri ve ayrıntılı değerlendirmeler yaptıktan sonra okuyucuya, Reşideddin'deki listeyi merkeze alıp, burada yer alan bazı ifadeleri "birleşik tamgalar" gibi varsayarak Ön Türkçe tamga yazılarıyla karşılaştırarak oldukça ilginç tespitlere ulaşabileceğini göstermeyi hedeflemektedir. Buna göre, yazarın bu araştırmasında "Reşideddin'in listesini, yukarıdan aşağıya doğru, yani sanki Ön Türkçe bir tümce/cümle yazılmış gibi okumaya çalışırsak ne gibi bir sonuç elde edebiliriz?" temel sorusuna yanıtlar aranmıştır. Gök Türkçe tamgalar ile yapılan analogiler, Reşideddin'in verdiği listedeki çizimlerin, tamga yazısına hâkim olmayan gerek müellif gerekse müstensihler tarafından bozulmuş olma olasılıkları da dikkate alınarak şaşırtıcı bir sonuç ortaya koyulmuştur. Neticede, eserde yukarıdan aşağıya doğru sıralanmış Gök Türkçe tamga yazısıyla yazılmış bir tümce/cümle bulunduğu görülmüştür.

Yazarın incelemeleri sonucunda ulaştığı bir diğer önemli sonuç ise Reşideddin Fazlullah'ın verdiği damgaların, damga değil "tamgalar" olduğu ve aslında o listede, göçebe Oğuz Boylarıyla alakalı bir mevzunun "yer almadığı", tam tersi, devlet kuran yerleşik/medeni/uygar Asil ÇİK kavminin (Paradigmada galat-ı meşhur olarak İSKİT'in, doğru Ön Türkçe imlası ile ÇİKET'tir, yani günümüz Türkiye Türkçesi anlamında ise ÇİKler) yahut en azından Asil ÇİKlerden neşet eden Palı/Balı ÇİK, yani QAY/KAY kavminin mottosu yer almaktadır. Zira yazara göre, zaten OĞUZ Töresini/Yasasını/Dinini ortaya koyan yapı da bu yapıdır. Yazar, ayrıca eserde sunmuş olduğu okuma önerilerinde muhtelif hatalar bulunuyor olabilirse de vurgulanan çerçeve üzere bir anlam ifade edildiğini de not düşmektedir. Nitekim bu listede yer alan bahse konu cümleyi şu şekilde aktarmaktadır:

PALI/BALI OĞUZUN(G) APA QAY İLİN(G) TERİLTİB AN(G)IS QILAR AŞLU TOD[H] ELİN(G) KÜÇ UR BAY ALA AYULTUR ON(G) YARAŞI EN(G) UÇ OQ

Özgül bu cümlenin günümüz Türkçesi'ne göre anlamını da açıklar:

"OĞUZ'un PALI/BALIsı, QAYların/KAYların atası ve ülkesini toparlayıp onu anılası kılan ve doyuran TOD[H]/TOD; kavmine gücüyle/kudretiyle yol açar, zenginleştirip iyilik/bolluk getirip aydınlatır ki iyiliği/rahmeti/bilgeliğiyle hizmet edip düzen kurup toplumu ihya eden EN YÜCE OQ/OK'tur".

Özgül eserinde, Tuncer Gülensoy'un hazırladığı karşılaştırma listesi sunarak, adı geçen eserlerdeki Oğuz Boyları damgalarının bir arada incelemesini yapmıştır:

Şekil 1

Oğuz Boyları Tamgaları (Gülensoy, 1989, ss. 62-63).

Boyun adı	Kazıca Oğuz, Tarih-i Âl-i Selçuk	Rapidü'd-din, Gâsi'd-Tabii	Kaşgarlı (DLT)	Hâner-nâme	Eba'l-Eâti Bekade Hwa, Şecere-i Terâkime.
KAYI	IVI	IVI	IVI	IVI	IVI
BAYAT	↑	↑	↑	↑	↑
ALKA-EVLI	U	---	U	U	O
KARA-EVLU	T)	□	H	~
YAZIR	X	Y	///	X	~
DÖGER	^	X	18	^	^
DUDURGA	X	U	V	X	β
YASIRLI	π	∨	yok	π	(Yasir: ~)
AVŞAR	X	+	↑	X	D
KIZIK	J	X	yok	J	~
BEGDİLİ	Y	5	5X	Y	8
KARKIN	VI	VI	yok	VI	//

Şekil 1 (devamı)

Oğuz Boyları Tamgaları (Gülensoy, 1989, ss. 62-63).

Boyun adı	Tarih-i Âl-i Selçuk	İzsidö'din	Kaşgarlı (DLT)	Hüner-nâme	Ebu'l-Gâzi Bekadır Han, Şecere-i Terâkime.
BAYINDUR	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
BIÇENE	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
ÇAYINDIR	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
ÇEBNİ	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
SALUR	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
EYMÜR	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
ALA-YUNDLU	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
ÜREGİR	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
İSDİR	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
BÜĞDÜZ	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
YIVA	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞
KINIK	⌞	⌞	⌞	⌞	⌞

Yazar, birçok farklı Gök Türkçe tamga listesini sunmuş ve tüm bunları dikkate alarak ilgili çıkarsamalarını yapmıştır. Özgül'ün analoji sırasında istifade ettiği ve literatürden hareketle sunduğu listelerden biri de şudur:

Şekil 2

Göktürk Alfabeti (Büyük Larousse, 1993, ss. 4677-4678).

ORHON		YENİSEY	Ses değeri	
Klasik Classic	Başka Şekiller Other figures		Phonetics value	
↓	𐰇	𐰇 𐰆 𐰇 𐰇	a, e	a > back vowel e > front vowel
↑		𐰇	kapalı e	Mouth is close - é -
↑	𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	ı, i	ı > back vowel i > front vowel
>	𐰇 𐰇	> > ^	o, u	back vowel
𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	ö, ü	front vowel
𐰇	𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	y (kalın ünlülerle)	with back vowel
𐰇	𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	y (ince ünlülerle)	with front vowel
𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	b (kalın ünlülerle)	with back vowel
𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	b (ince ünlülerle)	with front vowel
𐰇	𐰇	𐰇 𐰇	-ç, -c (sözcük sonu)	end of the word
𐰇		𐰇	iç, ic	
𐰇		𐰇 𐰇 𐰇	d (kalın ünlülerle)	with back vowel
𐰇	+	𐰇 +	d (ince ünlülerle)	with front vowel
𐰇	𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	g (kalın ünlülerle)	with back vowel
𐰇	𐰇 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	g (ince ünlülerle)	with front vowel
𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	𐰇 𐰇 𐰇 𐰇	k (e, i ile)	with e, i
𐰇	𐰇	𐰇 𐰇	k (ö, ü ile)	with ö, ü
𐰇	𐰇	𐰇 𐰇 𐰇	k (a ile)	with a
𐰇	𐰇 𐰇	𐰇 𐰇	k (ı ile)	with ı
↓		↑ ↓	k (o, u ile)	with o, u
𐰇		𐰇 𐰇 𐰇	L (kalın ünlülerle)	with back vowel

Şekil 2 (devamı)

Göktürk Alfabeti (Büyük Larousse, 1993, ss. 4677-4678).

ORHON		YENİSEY	Ses değeri Phonetics value
Klasik Classic	Başka Şekiller Other figures		
Y	Y	Y Y	L (ince ünlülerle) with front vowel
M		M	-it , -id (sözcük sonu) end of the word
⇒	⇒	⇒ ⇒	-m (sözcük sonu) end of the word
))	n (kalın ünlülerle) with back vowel
Н	Н	Н Н Н Н Н Н	n (ince ünlülerle) with front vowel
Y		Y Y	-n (ard damak n si - sözcük sonu) end of the word
Э	Э	Э Э	-ny (ön damak n si - sözcük sonu) end of the word
З	⇒	З З З З	-nç , -nc (sözcük sonu) end of the word
У	У	У У	-nt , -nd (sözcük sonu) end of the word
1		1 1	-p (sözcük sonu) end of the word
	В		op , up
У		У У У У	r (kalın ünlülerle) with back vowel
У	У У У	У У	r (ince ünlülerle) with front vowel
У	У У У	У К У	s (kalın ünlülerle) with back vowel
l	i	l	s (ince ünlülerle) with front vowel
У	У У У	У ^ ^	-ş (sözcük sonu) end of the word
Т	Т Т Т	Т Т Т	t (kalın ünlülerle) with back vowel
	У		ot , ut
h		h h h h	t (ince ünlülerle) with front vowel
У	У У У	У ф ф	-z (sözcük sonu) end of the word
:		:	sözcük ayırma işareti separate two words

İşte okunabilen bu cümledeki bu anlam bütünlüğünden hareketle Özgül, daha önce ortaya koyduğu çalışmanın (Özgül, 2022; Güray, 2023, ss. 197-212) tarihsel, sosyolojik, mitolojik ve manevi örgüsüyle birebir uyuşan bir bağlam ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Okuma önerilerinde muhtelif ve olası bazı hatalar bulunuyor olabilirse de vurguladığı çerçeve üzere bir anlam ifade edildiği aktarmaktadır.

Yazar şu değerlendirmeleri de ortaya koymaktadır:

“Burada bir tür gizli-sırlı anlatım var gibi görünüyor. Zira başta Karahanlılar’dan neşet eden Selçuklulardan Tuğrul Bey ile ilgili YAY ve ÜÇ OQ/OK mitoslarının aslında “ON-OQ” ifadesinin alegorik anlatımı olması ve Anadolu Selçuklu hükümdarı IV. Rükneddin Kılıç Arslan dönemine ait Miladi 1246 tarihli sikkede gizil olarak ÇIKILLI, yani “ÇİK vatanından > ÇİK kavminden” şeklinde okunan bir resmin darp edilmiş olması da benzeri bir geleneğin yansıması olmalıdır. Dahası, deşifre ettiğimiz bu anlatımda TOD[H]/TOD’dan bahsedildiğine göre, bu motto; bir biçimde Atlantis’in batışı öncesinden beri var olup, ARGU’ya, yani ERGENEKON’a göç eden kavmin bakiyelerinin ve/veya TOD[H]/TOD’un, tüm Atlantis’in manevi önderi olması bakımından, Atlantis’e bağlı bir eyaletin yöneticisi olarak Akhilleus ve onun kavminin bakiyesi konumundaki Uygur > Gök Türk > Karahanlı dizgesindeki hanedan yapının, zihin dünyasında “belli bir tarihe kadar” yaşattığı motto olsa gerektir”.

Sonuç

Vatan Özgül bu çalışmasıyla, literatürde uzun yıllardır ileri sürülen ve göçebe Türkî kavimlerle ilişkilendirilen Oğuz Boyları Damgaları listesinin, hiç de sanıldığı gibi olmadığını, yani yerleşik/medeni/uygar Türklerin, ASİL ÇİKlerin bir mottosunun yer aldığını, OĞUZ ile birlikte, gelenekte İdris Peygamber olarak bilinen TOD’un anıldığını ortaya koymaktadır. Bu minvalde bilim dünyasını, Oğuz Boyları Damgaları hususundaki iddialarını yeniden gözden geçirmeye davet etmektedir.

Yazar, önceki çalışmasında Antik Mısır medeniyetinin, TOD önderliğinde Atlantis’ten (kısaca süreliğine Argu/Ergenekon’a ve ardından) Mısır’a göç eden Asil ÇİK kavmiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Özgül, 2022). Vatan Özgül’ün bu yeni eseri, öyle görünüyor ki Antik Mısır hiyeroglif yazısının, aslen hangi dil-yazı sistemi olduğu noktasında araştırmacıların ön yargılardan sıyrılıp, konuyu yeni başta ele almaya sevk edebilir gibi görünüyor. Yani Antik Mısır hiyeroglifik yazı sisteminin, Gök Türkçe diye bilinen tamga yazısıyla analogi yapılarak çözümlenebilme ihtimalini ima ediyor ve bunun tarihsel arka planına yönelik belli başlı ipuçlarını sunuyor gibi görünüyor.

Kaynaklar / References

- Büyük Larousse*. (1993). Milliyet Yayınları.
- Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Güray, C. (2023). "Onomastik Çerçeve de Osmanlı Kuruluş Dönemi Tarihi Asil Çikler (Çiket/ İskit/ Sakalar) (Gözden geçirilmiş) 2. Baskı. Gazi Kitabevi". *Edeb Erkan*, (3), 197-212. <https://doi.org/10.59402/EE003202309>
- Özgül, V. (2022). *Onomastik Çerçeve de Osmanlı Kuruluş Dönemi Tarihi Asil Çikler (Çiket/İskit/ Sakalar)*. 2. Baskı, Gazi Kitabevi.
- Özgül, V. (2023). *Damga mı, Tamga mı, Tümce mi? (Boy Damgaları Listesini Farklı Bir Gözle Okuma Önerisi)*. Gazi Kitabevi.